

صحیفه سجادیه در آیین پژوهش‌ها

۱ یعقوب نوروزی

۲ عبدالحسین طالعی

۳ نیره جعفری فر

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۲/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۵/۱۸

چکیده

با توجه به اهمیت فوق العاده کتاب صحیفه سجادیه و لزوم توجه بیشتر برای ترویج جهانی معارف آن، پژوهش حاضر به بررسی مقالات معتبر علمی منتشره در حوزه صحیفه سجادیه پرداخت تا دید روشنی در مورد مطالعات صورت گرفته در ایران، به ویژه در ارتباط با روزآمدسازی پژوهش‌های حدیثی در فضای گسترش اطلاعات و تعامل بین حدیث پژوهان ارائه شود. از آن جا که تولید علم در وهله نخست در مقاله‌های علمی تجلی می‌یابد و ترویج آن از طریق مجلات علمی انجام می‌پذیرد. لذا مجلات علمی نخستین منابعی هستند که پیشرفت‌های علمی را منعکس می‌کنند. پژوهش حاضر با هدف مرور نظام‌مند به روش پژوهش پیمایشی - مقطعی و از نوع کاربردی، مقالات حوزه صحیفه سجادیه در ایران را مورد تأکید قرار داد. به منظور دستیابی به منابع، پس از تعیین پرسش و معیارهای ورود و خروج منابع، پایگاه‌های اطلاعاتی هدف با استفاده از کلیدواژه‌های مرتبط با این حوزه جست‌وجو شد و پس از آن، ۹۱ منبع شناسایی و وارد مطالعه گردید. تمامی پیشینه‌ها در حیطه‌های نویسنده، سال انتشار، مجله، موضوع، مؤسسه و دانشگاه‌های برتر و پرکار این حوزه در سطح جهانی و نمایه شده در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام به عنوان پایگاهی استنادی و مستقل و خاص دانشمندان

۱. استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه قم (نویسنده مسئول) (ynorouzi@gmail.com).

۲. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه قم (taleie20@gmail.com).

۳. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی قم

(jafarinayere@gmail.com).

جهان اسلام و مراکز اسلامی شناسایی و داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که روند کلی تولید علمی این حوزه با گذشت زمان روند صعودی داشته است. زنان نقش کمی در تولیدات علمی این حوزه دارند (تنها ۲۵٪)، بر مبنای قانون یک سوم برادفورد، به ترتیب موضوعات حوزه مطالعات اسلامی، قرآن، معارف اسلامی، حدیث، ادیان، فلسفه، کلام، علوم تربیتی، زبان عربی و اخلاق اسلامی، جزء پرکارترین حوزه‌های موضوعی مطرح در تولیدات مقالات حوزه صحیفه سجادیه شناخته شدند. سید علی مرعشی استاد یار گروه روان‌شناسی بالینی دانشگاه شهید چمران اهواز نویسنده برتر با چاپ سه مقاله و مجله اندیشه دینی با انتشار بیشترین تعداد مقالات (۷/۷٪ تولیدات علمی) و دانشگاه اصفهان با تولید نُه مقاله جزء برترین‌های حوزه صحیفه پژوهی شناخته شدند.

کلیدواژه‌ها: صحیفه سجادیه، صحیفه پژوهی، تولیدات علمی، روندها و گرایش‌ها، تحلیل متون، مرور نظام مند، حدیث پژوهی.

۱. مقدمه

صحیفه سجادیه کتابی حاوی ۵۴ دعا از امام چهارم شیعیان حضرت سجاد علیه السلام است. این کتاب پس از قرآن و نهج البلاغه مهم‌ترین میراث مکتوب شیعه به حساب می‌آید و به نام‌های خواهر قرآن و «انجیل اهل بیت» نیز مشهور است. صحیفه مانند قرآن و نهج البلاغه از نظر فصاحت و بلاغت مورد توجه قرار گرفته است. این گنجینه عظیم، دایرة المعارف علوم الهی است که آن چه انسان برای سعادت خویش نیازمند است، در آن بیان شده و شامل حقایق بسیاری از تمامی اصول اعتقادات و فروع دین و معارف والای توحیدی و عرفانی تا اخلاقیات و مسائل علمی است. سید ابوالقاسم خویی فقیه بزرگ شیعه درباره آن می‌نویسد:

و من البدیهی أن الصحیفه وصلت إلینا بسند معتبر عن الإمام الرابع علیه و علی آبائه
ألف سلام و تحیة.^۱

توضیح، این که عالمان علم حدیث اعتبار هر حدیث یا کتاب حدیثی را موکول به بررسی سندی آن می‌دانند، اما در این جا آیه الله خویی اعتبار سند صحیفه را بدیهی، یعنی در بالاترین درجه اعتبار می‌داند. البته شهرت و عظمت صحیفه منحصر به دانشمندان شیعه

۱. مصباح الفقاهة، ج ۱، ص ۳۳۶؛ نقل شده در: «سه نکته درباره صحیفه سجادیه»، ص ۱۶۹.

نیست. احمد فهمی محمد، حقوقدان و مفتی شرعی جیزه و عالم مدرسه قضای شرعی مصر در مقدمه خود بر صحیفه سجادیه (چاپ قاهره ۱۳۷۳ق) چنین می‌گوید:

این صحیفه کامله از دعاهای مأثور و مناجات‌های ارزشمند است که هر کس جوای نیايش با خدا باشد، از بوستانش بهره می‌برد و از میوه‌اش می‌چیند...^۱

همچنین کامل محمد حسین، دیگر استاد شافعی مذهب مصری درباره صحیفه و ضرورت توجه ادیبان به عنوان متن ادبی به آن می‌نویسد:

نویسندگان و ادیبان و نگارندگان تاریخ ادبیات، به پژوهش در میراث فرهنگی نظم و نثر گذشتگان روی آورده‌اند. آنان از میان متون نثر، این نگارش هنری را که نویسندگان بدان تکیه کرده‌اند، برگزیده‌اند و آن را به گونه‌ای سامان داده‌اند که با زیبایی هنری فاصله زیادی دارد. آن را به رنگ‌هایی مختلف آراسته‌اند که آرایه‌های بیان و بدیع می‌نامند؛ گرچه خالی از تکلف و تصنع نیست و هیچ سازگاری با زیبایی طبیعی ندارد. آنگاه می‌بینیم که به چنین دعهایی توجه نمی‌کنند؛ با این که از آیات روشن بیان عربی است؛ چرا که از جانی پاک و درونی مطهر برخاسته که جان امام است و با خدای عز و جل سخن می‌گوید. پس اثر شعوری است که از خدای تعالی بر بنده اش افاضه شده و بنده اش بدان وسیله به سوی خدای بزرگ روی می‌آورد. با این همه، مردم به ادبیات بدیع الزمان، حریری، ابی نواس، متنبتی و مانند آن‌ها مشغول می‌شوند. با این که همگان می‌فهمند که: «بسا فاصله که میان ادبیات اینان با ادبیات دینی وجود دارد». این فاصله زیاد، از چند جهت است: واژگان، معانی و ساختار ادبی. پس ادیبان به این ناحیه ادبی ارجمند روی آورند تا آن را غنیمت روزگار و گنجی پنهان بیابند.^۲

توبی هوارث،^۳ اسلام شناس اروپایی - که از طریق ترجمه انگلیسی ویلیام چیتیک با صحیفه آشنا شده - درباره صحیفه می‌نویسد:

دعاهای منسوب به امام چهارم شیعیان، علی زین العابدین علیه السلام که به عنوان صحیفه

۱. «مقدمه بر صحیفه سجادیه».

۲. همان.

3. Toby M. Howarth, 2005, P.20.

کامله سجّادیه شناخته شده، یک منبع کهن برای فهم شیعی در مورد خدا و جهان است... هر فرد شیعه معتقد عادی می‌تواند از آن استفاده کند و منبعی است برای درکی از آن چه یک مؤمن شیعه عادی می‌تواند داشته باشد... در دعاهای صحیفه، فهم ژرفی از زندگی انسانی در حالات مختلف دیده می‌شود...^۱

صحیفه سجّادیه از معدود منابع حدیثی موجود است که از قرن اول هجری برجای مانده و از ابتدا در بین شیعیان رواج داشته است. صحیفه از پرنسخه‌ترین کتاب‌های حدیثی است. نسخه‌های خطی این کتاب در ایران در حدود دوهزار نسخه است.^۲ وقف‌نامه‌های نسخه‌های خطی این کتاب، رواج آن را در میان شیعه نشان می‌دهد.^۳ اجازات روایی عالمان شیعه یکی دیگر از نشانه‌های اعتبار این کتاب است که حسینی اشکوری اجازات مربوط به قرن یازدهم را در مقاله‌ای آورده است.^۴ همچنین استنادات فقهی فقهای بزرگ شیعه به جملات آن، اهمیت و اعتبار و جایگاه آن در سپهر اندیشه شیعه را نشان می‌دهد.^۵ اما ارجاعات و استنادات به آن در حد مطلوب نیست.^۶ این در حالی است که در بسیاری از موضوعات، می‌توان از عبارات‌های صحیفه سجّادیه نیز استفاده برد. دانشوران علم الحدیث دو گروه پژوهش در زمینه احادیث سامان می‌دهند؛ رجال الحدیث و درایة الحدیث. ضرورت هر دو گروه از پژوهش‌ها با گسترش تحقیقات در جهان روز به روز بیشتر می‌شود، خصوصاً پژوهش‌هایی که به درونمایه احادیث مرتبط می‌شود. از سوی دیگر، در فضای گسترش اطلاعات، تعامل بین حدیث پژوهان ضرورت جدی می‌یابد.

همچنین توجه به ابزارهای مرتبط با فضا در جهت پیشبرد و روزآمدسازی پژوهش‌های حدیثی اهمیت خود را نشان می‌دهد. در این مسیر، نخستین گام برای زدودن غربت از دعاهای روح‌افزای معصومین علیهم‌السلام به خصوص صحیفه سجّادیه، بررسی مقالات ارزشمند کار شده در حوزه صحیفه سجّادیه برای دستیابی به دیدی روشن در زمینه تحقیقات صورت گرفته است. بنابراین، جمع‌بندی و ارائه نظام‌مند گزارشی از مطالعات انجام گرفته در زمینه

۱. «سه نکته در باره صحیفه سجّادیه»، ص ۱۷۰ - ۱۷۱.

۲. فهرستگان نسخه‌های خطی‌های ایران، ج ۱۱، ص ۹۰۲ - ۹۶۱؛ ج ۲۱، ص ۴۷۷ - ۵۸۶.

۳. «سه نکته در باره صحیفه سجّادیه»، ص ۱۷۱.

۴. «اجازات روایی صحیفه سجّادیه در قرن یازدهم»، ص ۱۱۹.

۵. «صحیفه سجّادیه و مضامین آن از دیدگاه عالمان شیعه قرن یازدهم تا چهاردهم»، ص ۵۴.

۶. فرهنگ‌نامه موضوعی صحیفه سجّادیه، ج ۱، ص ۱۴.

صحیفه سجادیه، هدف این پژوهش است. گفتنی است در حالی که تاکنون پژوهشی جدی با رویکرد حاضر صورت نگرفته، آشنایی با مقالات چاپ شده در مورد صحیفه سجادیه و آگاهی از سطح تحقیقات صورت گرفته این امکان را به محققان این حوزه می‌دهد تا نقاطی را که کمتر و یا بیشتر مورد توجه بوده است، تشخیص دهند.

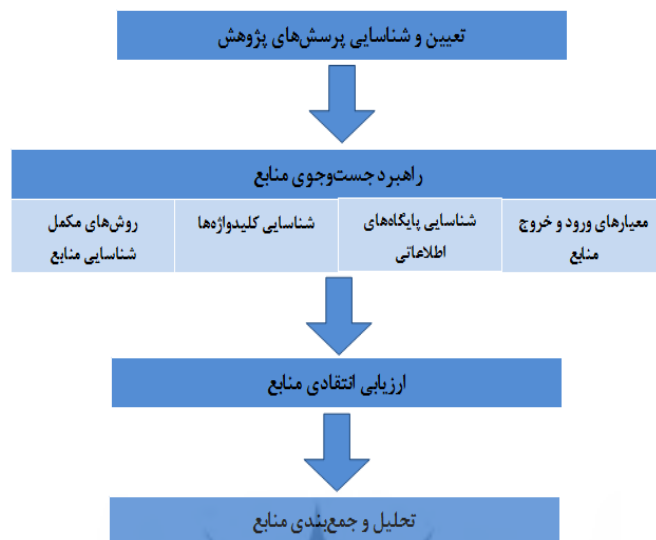
۲. روش‌شناسی

این پژوهش، مطالعه‌ای از نوع مرور نظام‌مند است که سعی شده کلیه مقالات مرتبط چاپ شده با صحیفه سجادیه مورد بررسی قرار گیرد. به منظور دستیابی به جامعیت در انجام تحقیق و فراهم بودن امکان دسترسی به نسخه تمام متن پیشینه، در مورد مقالات بازه زمانی ۱۳۸۳ تا ۱۴۰۱ ش^۱، در نظر گرفته شد. به منظور یافتن مقالات جستجوی اینترنتی در پایگاه‌های داخلی مانند پایگاه آرشیو ملی دیجیتال نشریات ایران، پایگاه مجلات مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نورمگز)، پرتال جامع علوم انسانی، پایگاه مجلات ایران (مگیران)، بانک اطلاعاتی مقالات مجلات و همایش‌های علمی پژوهشی کشور (سیویلیکا)، بانک اطلاعات مقالات علوم پزشکی ایران، پایگاه اطلاعات علمی مرکز جهاد دانشگاهی (سید)، پایگاه ویراساینس، پایگاه مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری اطلاعات مورد بررسی قرار گرفتند. در این پژوهش از روش مطالعه نظام‌مند ارائه شده به وسیله آویارد^۲ (۲۰۱۰) استفاده گردید.

این مطالعه همانند سایر مطالعات نظام‌مند درصد خلاصه کردن شواهد موجود درباره موضوع مورد بحث، شناسایی شکاف در پژوهش‌های کنونی و ارائه یک چارچوب / زمینه به منظور انجام فعالیت‌های پژوهشی جدید است. در نمودار ۱، روش اجرای پژوهش حاضر ارائه شده است:

۱. در کتاب آشنایی با پایگاه استنادی علوم جهان اسلام ISC (۱۳۹۲) آمده، سال شروع فعالیت پایگاه استنادی علوم جهان اسلام ۱۳۸۳ است. رتبه‌بندی مقالات برای نمایه شدن از آن، سال‌های قبل از ۱۳۸۳ را مطابق معیارهای ورود و خروج پژوهش پوشش نداد.

2. Aveyard, 2010, P. 140.

نمودار ۱. روش اجرای مرور نظام‌مند در پژوهش حاضر

از جمله فرایندهای کلیدی در روش شناسایی پژوهش‌هایی از نوع مرور نظام‌مند، تعیین و شناسایی پرسش پژوهش است. بنابراین، پژوهش حاضر در پی پاسخ به پرسش‌های زیر است:

۱. اصطلاحات موضوعی مطرح در مقالات مورد مطالعه کدام‌اند؟
۲. پراکنش وضعیت مقالات حوزه صحیفه سجادیه از لحاظ تعداد و جنسیت نویسندگان و نوع مقالات چگونه است؟
۳. طی سالیان گذشته در ایران چه نویسندگانی بیشترین مقالات را در حوزه صحیفه سجادیه چاپ کرده‌اند؟
۴. پراکنش مقالات حوزه صحیفه سجادیه در سال‌های مختلف چگونه است؟
۵. کدام مجلات بیشترین تعداد مقالات در حوزه صحیفه سجادیه را منتشر کرده‌اند؟
۶. کدام مراکز علمی کشور دارای بیشترین چاپ مقالات در حوزه صحیفه سجادیه هستند؟

پاسخ به این پرسش‌ها موجب دستیابی به دید جامع و شناسایی خلأها و شکاف‌های پژوهشی می‌گردد. بنابراین، برای اطمینان از این‌که منابع شناسایی شده با پرسش‌های پژوهش مرتبط هستند، از معیارهای ورود و خروج استفاده گردید.

۱-۲. معیار ورود و خروج از مطالعه

معیار انتخاب مقالات بدین ترتیب بوده است:

- الف. ارتباط با هدف پژوهش: مقالاتی انتخاب شدند که در زمینه صحیفه سجادیه انجام شده بودند و در مجلاتی چاپ شده بودند که دارای اعتبار علمی از سوی وزارت علوم تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ایران بودند و موفق به دریافت رتبه علمی شده بودند و سایر مقاله‌ها از مطالعه خارج شدند.
- ب. مقالات شناسایی شده مطابق با هدف پژوهش علاوه بر قابل جستجو بودن در پایگاه‌های مورد مطالعه باید در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام - ISC نمایه باشند.
- ج. امکان دسترسی به متن کامل مقاله.

۲-۲. استراتژی جستجوی مقالات

ابتدا با توجه به هدف پژوهش کلیدواژه‌های مناسب (صحیفه سجادیه، صحیفه سیدالساجدین، صحیفه زین العابدین، اخت القرآن، انجیل اهل بیت، زبور آل محمد، صحیفه کامله، کتاب امام سجاد، آثار امام چهارم، احادیث علی بن حسین، سخنان اهل بیت، کتاب شیعی) شناسایی شدند و از طریق جستجوی پیشرفته با استفاده از عمل‌گرهای بولی^۱ - که برای بازیابی منابع کاملاً مرتبط با صحیفه سجادیه قابل ارائه هستند - در فیله‌های عنوان، چکیده و کلیدواژه‌ها در مجله‌های علوم اسلامی، مذهب تشیع و مقالات علمی نمایه شده در پایگاه‌های اطلاعاتی منابع مرتبط با پژوهش بازیابی شد. بدین منظور، ابتدا عناوین مقالات بازیابی شده مورد مطالعه قرار گرفت. سپس با تطابق مقالات بازیابی شده در پایگاه‌های مختلف، مواردی مشخص شد که غیر پژوهشی بودند. موارد تکراری که در بیش از یک پایگاه اطلاعاتی نمایه شده بودند، حذف شدند.

در گام بعد، خلاصه مقالات مورد بررسی قرار گرفت و مقالات غیرمرتبط از چرخه پژوهش خارج شدند.

در گام سوم، متن کامل مقالات انتخاب شده مورد بررسی قرار گرفت و مقالات غیرمرتبط که از لحاظ موضوع کاری با مقاله سنخیتی نداشتند، نیز کنار گذاشته شدند. برای اعتبار مراحل پژوهش، از دو نفر کارشناس و پژوهش‌گر حوزه صحیفه سجادیه به غیر از تیم پژوهش

بهره گرفته شد. در نهایت از بین ۲۴۲۳ مقاله بازیابی شده، ۹۱ مقاله مرتبط، مطابق با معیار ورود و خروج از مطالعه شناخته شد و مورد بررسی قرار گرفتند. برای تکمیل فرایند تحلیل آماری و رسم جداول و نمودار از نرم افزار اس.پی.اس.اس. ۲۰/۰ استفاده شده است.

۲-۳. بررسی یافته‌ها

در نهایت، پژوهش حاضر با رویکرد کمی و با استفاده از فنون علم سنجی به بررسی وضعیت تولیدات علمی حوزه صحیفه سجادیه تا پایان خرداد ۱۴۰۱ در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (آی.اس.سی) پرداخت. تمامی ۹۱ مقاله در حیطه‌های موضوع صحیفه سجادیه مبتنی بر نویسنده، سال انتشار، مجله، موضوع، مؤسسه و دانشگاه‌ها به رایانه شخصی منتقل گردید. با توجه به نقشی که کلیدواژه‌های مقالات در بررسی سیر پژوهشی مقالات هر حوزه موضوعی علمی دارد، در پژوهش حاضر از روش هم‌رخدادی واژگان برای نگاشت علمی و تعیین روند موضوعی حاکم بر پژوهش‌های حوزه صحیفه سجادیه استفاده شد. تحلیل هم‌وقوعی واژگان، روشی برای شناسایی مهم‌ترین موضوعات پژوهشی یا مفاهیم مهم هر حوزه پژوهشی است؛ زیرا پیش‌فرض‌های روش تحلیل هم‌وقوعی واژگان این است که هم‌وقوعی دو واژه در یک سند نشان‌دهنده ارتباط بین آن دو موضوع است. از طرف دیگر، با استخراج و بررسی کلمات عنوان، چکیده و کلیدواژه‌های مقالات، می‌توان مسیر تحقیقات و موضوعات بررسی شده در حوزه صحیفه سجادیه را مشخص کرد.

۲-۴. اعتبار پایایی و روایی

انتخاب ۹۱ مقاله در حیطه‌های موضوع صحیفه سجادیه نمایه شده در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام به علت رعایت قوانین نشر بین‌المللی، زمان بندی منظم و داوری‌های تخصصی مقالات نمایه شده در آن، سبب پذیرش جهانی استاندارد مجلات موجود در آن دارد.

پایگاه استنادی علوم جهان اسلام در زمره یکی از مهم‌ترین نمایه‌های استنادی جهان است. به همین دلیل، مقالات چاپ شده تحت پوشش این پایگاه، در زمره یک تولید علمی محسوب شوند. این پایگاه به عنوان یک مرکز معتبر بین‌المللی، با بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته و منطبق با استانداردهای جهانی برای سنجش فعالیت‌های علمی و پژوهشی کشورهای جهان اسلام برای کمک به ارتقای سطح علمی این کشورها فعالیت می‌کند.^۱

۱. آشنایی با پایگاه استنادی علوم جهان اسلام ISC، ص ۲۰.

همین خاطر، همبستگی بالایی بین نتایج فراهم شده از این پایگاه و دیگر پایگاه‌ها وجود دارد.^۱ بنابراین، این نتیجه حاصل شد که این ابزار از پایایی و قابل اعتماد بودن لازم برخوردار بوده و داده‌های استخراج شده از آن روایی کافی را دارند.

۳. پیشینه پژوهش

به طور اخص در رابطه با موضوع پژوهش حاضر مطالعه جدی صورت نگرفته است، ولی در برخی از تحقیقات حوزه‌های موضوعی مختلف به شیوه علم‌سنجی مورد بررسی قرار گرفته‌اند که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

در تحقیق صورت گرفته با هدف تحلیل موضوعی پژوهش‌های علوم اسلامی در نشریات فارسی ایران به صورت عینی به روش توصیفی - تحلیلی ۶۴۷۷ مقاله فارسی در حوزه‌های مطالعات اسلامی («فقه و اصول»، «علوم قرآن و حدیث»، «اخلاق»، «فلسفه و کلام») - که در مجلات علمی - پژوهشی ایران به چاپ رسیده و در پایگاه نورمگز نمایه شده بودند - بررسی شد. نتایج بالاترین شباهت موضوعی بین چهار حوزه مورد بررسی در زمینه علوم اسلامی نشان داد که حوزه اخلاق از لحاظ واژگانی عملاً حوزه‌ای است که بخش نسبتاً قابل توجه‌ای از آن (چهل درصد شباهت موضوعی) در فلسفه و کلام ریشه دارد و پایه‌های دیگر آن در علوم قرآن و حدیث و همچنین فقه و اصول است. همچنین، واژگان حوزه فلسفه و کلام شباهت کمی با واژگان فقه و اصول و اخلاق دارد. وجود بالای واژگان قرآن و حدیث در حوزه فلسفه و کلام نشان از آن دارد که فیلسوفان ایران نگاهشان به حوزه فلسفه و کلام به میزان بالا از زاویه مباحث قرآنی و حدیثی است.^۲

در مقاله‌ای دیگر با استفاده از تحلیل هم‌واژگانی به شناسایی و خوشه‌های موضوعی زیر مجموعه حوزه عرفان پرداخته شده است. جامعه پژوهش، ۱۹۳۱ مقاله حوزه عرفان در پایگاه استنادی جهان اسلام بود. مقاله‌ها به روش کتاب‌سنجی و تحلیل شبکه‌های اجتماعی

۱. «تحلیل ساختاری مقالات مجلات منتشر شده در حوزه مدیریت دانش نمایه شده در پایگاه استنادی جهان اسلام (ISC)»، ص ۱۸؛ «بررسی و تحلیل تولید علم در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) بین سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۴ (مطالعه موردی: خاورمیانه و غرب آسیا)»، ص ۵۵؛ «تحلیل استنادی مقالات اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰»، ص ۹۹؛ «سنجش میزان همبستگی خوداستنادی مجله با ضریب تأثیر در نشریات علمی حوزه علوم فنی و مهندسی منتشر شده در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ بر اساس گزارش‌های استنادی نشریات فارسی پایگاه استنادی علوم جهان اسلام»، ص ۲۷.

۲. «تحلیل موضوعی پژوهش‌های علوم اسلامی در نشریات فارسی ایران»، ص ۷.

تحلیل شدند. نتایج نشان داد که موضوع حکمت یا عرفان نظری، به ویژه در دیدگاه ابن عربی علاوه بر داشتن قابلیت توسعه، دارای بیشترین مرکزیت در میان دیگر موضوعات است.^۱

در تحقیق تحلیل و تفسیر واژگانی دعاهای صحیفه سجاده، این اثر ارزشمند از زوایه تربیتی و به روش تحقیق تحلیلی - استنتاجی بررسی شد. یافته‌ها نشان داد کلماتی همچون: هدایت، رشد، کمال، تعلیم، تربیت، تزکیه، موعظه، پرورش، نصیحت در دعاهای امام سجاد علیه السلام به معنای تربیت به کار رفته‌اند.^۲

در اثری دیگر - که با هدف بهینه‌سازی پژوهش‌های علوم قرآنی انجام شده بود - به تعیین میزان پراکندگی و گرایش موضوعی مقالات حوزه علوم قرآن در نشریات علمی پژوهشی بین سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰ پرداخته شد. بدین منظور، در این روش، ۲۸۳ مقاله را از لحاظ موضوعی تحلیل شد که مبنای تعیین موضوع مقوله‌های استخراج شده از اصطلاح‌نامه علوم قرآن بود.

یافته‌ها نشان داد از نظر وابستگی سازمانی، دانشگاه فردوسی مشهد در صدر مؤسسات آموزشی پژوهشی قرار دارد. نتایج نشان داد بیشترین سهم با ۱۵/۸٪ به مقوله «مکاتب تفسیری» اختصاص داشته، «موضوعات قرآنی» با ۱۴/۴٪ و «دلالت واژگان قرآنی» با ۱۲/۷ درصد در مرتبه‌های بعدی قرار دارند.^۳

در بررسی تحلیلی انتشارات علمی تولید شده در حوزه اسلام در پایگاه آی.اس.آی طی سال‌های ۱۹۷۸-۲۰۱۰ مشخص شد که مجلات برتر در زمینه اسلام به ترتیب مجله بین المللی مطالعات خاورمیانه، جهان اسلام و مجله خاورمیانه بوده است. ۵۳٪ عنوان از انتشارات حوزه اسلام در این پایگاه در قالب نقد کتاب بوده است و پس از آن مقاله با سهم (۳۷/۶٪) قرار داشته‌اند.^۴

در پژوهشی ابزاری جهت نمایه‌سازی استنادی تعادلات علمی پژوهشی ارائه شد که به نمایه‌سازی مراجع کتاب‌شناسی موجود (مقالات علمی پژوهشی) پرداخته و آن‌ها را با آثار استناد شده، پیوند می‌داد. این سرویس برای ایجاد یک ابزار پژوهشی بین مقالات علمی و

۱. «ترسیم ساختار دانش در پژوهش‌های عرفانی: تحلیل هم‌واژگانی»، ص ۲۰۷.

۲. «تفسیر و تحلیل واژگان تربیتی در صحیفه سجاده»، ص ۳۳.

۳. «تحلیل موضوعی مقالات علمی پژوهشی حوزه علوم قرآن: نشر یافته بین سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰»، ص ۱۴۱.

۴. «بررسی تحلیلی انتشارات علمی تولید شده در حوزه اسلام پایگاه Web of science»، ص ۱۲۸.

نشریات علمی پژوهشی کشور برای یافتن مقالات علمی مرتبط با یک موضوع طراحی و پیاده سازی گردید.^۱

در مروری بر نگارش‌های حوزه صحیفه پژوهی، صحیفه پژوهی در هفده بخش تقسیم بندی شد. در هر بخش، پس از بیان پیشینه پژوهش در آن موضوع، پیشنهادهایی برای گام‌های آینده ارائه شد. کتابنامه‌های صحیفه، نشر محدود روایت‌های معتبر و کهن صحیفه، تحقیق و نشر ترجمه‌های کهن منشور و منظوم صحیفه، تحقیق و نشر شروح صحیفه، توجه بیشتر دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه و نشریات پژوهشی به صحیفه پژوهی، فرهنگ واژگان صحیفه، معجم‌های لفظی و نمایه‌های موضوعی صحیفه، تحقیق در مستدرکات و تعلیقات صحیفه، پژوهش در اجازات روایتی صحیفه، بخشی از این هفده موضوع بود. در حدود سی کتاب و رساله مخطوط منتشر نشده در زمینه صحیفه (همراه با محل نسخه‌های خطی آن‌ها) نیز در این مقاله معرفی شد.^۲

در مقاله‌ای با عنوان «بایسته‌های پژوهشی درون‌مایه صحیفه سجادیه»، پس از بیان پنج نکته مقدماتی در مورد درون‌مایه صحیفه سجادیه، بیست موضوعی که برای تحقیق موضوعی درباره صحیفه مناسب بود، ارائه شد.^۳

در مقاله‌ای با عنوان «سه ریاض در شرح صحیفه سجادیه» چهار کتاب در شرح صحیفه سجادیه به پژوهش‌گران حوزه صحیفه پژوهی معرفی و ابعاد مختلف این کتاب‌ها را تبیین شد. این چهار کتاب عبارت‌اند از: ریاض العابدین نوشته بدیع الزمان قهپایی، ریاض العارفین نوشته محمد دارابی، ریاض السالکین نوشته سیدعلی مدنی شیرازی و تعلیقات شیخ محمدتقی شریعتمداری بر ریاض العارفین. سه کتاب اول، به قرن یازدهم هجری قمری تعلق دارد و کتاب چهارم - که در حاشیه کتاب دوم آمده - در زمان حاضر نوشته شده است.

یافته‌های حاصل نشان داد، ریاض السالکین - در هفت جلد - مبسوط‌ترین، مشهورترین و معتبرترین شرح صحیفه سجادیه است که دانش‌نامه‌ای جامع از معارف دینی و ادبی است.^۴

۱. «طراحی و پیاده سازی نمایه‌سازی استنادی در سطح مقالات و نشریات علمی و پژوهشی»، ص ۱۴.

۲. «سیرنگارش‌ها در حوزه صحیفه پژوهی و بایسته‌های جدید»، ص ۱۴۰.

۳. «بایسته‌های پژوهشی درون‌مایه صحیفه سجادیه»، ص ۱۴۳.

۴. «سه ریاض در شرح صحیفه سجادیه»، ص ۱۱۶.

در اثری با عنوان گامی دیگر در آستان صحیفه به شیوه «موضوع محور» در تصحیح متون کهن، به منظور تأیید اعتبار سندی صحیفه سجاده ده نکته برگرفته از کتاب‌های خطی یا کمیاب در مورد صحیفه سجاده را - که جمعی از عالمان شیعی، از قرن یازدهم تا سیزدهم هجری قمری درباره صحیفه گفته‌اند - گردآوری شد.

در این نکات، درباره اعتبار و تواتر سندی صحیفه، طریق روایتی صحیفه، شناسایی برخی از نسخه‌های خطی صحیفه، ترجمه منظوم فارسی فهرست صحیفه، ابیاتی عربی در وصف صحیفه مطالبی ارائه شده است.^۱

۴. یافته‌ها

۴-۱. پاسخ به پرسش اول پژوهش

اصطلاحات موضوعی مطرح در مقالات مورد مطالعه کدام‌اند؟ در اولین قدم در تحلیل هم‌واژگانی، کلیدواژه‌های عنوان و چکیده از پیشینه‌های اطلاعاتی موجود استخراج شد. در مرحله بعدی، برای نمایه‌سازی موضوعی مقالات مورد بررسی برای تیسین اصطلاحات موضوعی روش نمایه‌سازی نیمه خودکار مبتنی بر الگوریتم^۲ به کار گرفته شد. بر اساس این الگوریتم، هر آن چه که در متن مفهومی ندارد، مانند (حروف اضافه، افعال، قید و غیره)، با یک علامت مانند ستاره جایگزین می‌شوند که به آن شکاف‌دهی می‌گویند. سپس، هر آن چه که بین دو ستاره قرار گرفته باشد، به عنوان یک اصطلاح احتمالی در نظر گرفته می‌شود.

این اصطلاحات احتمالی با تلفیقی از چهار پارامتر فراوانی اصطلاحات در متن، میانگین فراوانی واژه‌های تشکیل‌دهنده اصطلاح موضوعی، تعداد واژه‌های تشکیل‌دهنده آن اصطلاح و تعداد حضور آن اصطلاح به عنوان جزئی از اصطلاحات دیگر، وزن‌دهی شدند.

در آخر با یک تابع لگاریتمی، تعداد کلیدواژه‌هایی که باید از آن متن استخراج شود، مشخص گردید و با در نظر گرفتن مسأله رابطه اعم و اخص بین موضوعات، مهم‌ترین کلیدواژه‌ها انتخاب (گلچین) شد. در نهایت، هفتاد اصطلاح موضوعی متمایز، از ۹۱ مقاله نمایه شده به دست آمد. در این میان، ۳۸ مورد فراوانی دو بار و بیشتر داشتند و ۳۲ مورد

۱. «گامی دیگر در آستان صحیفه»، ص ۹۷.

۲. «مدل دو مرحله‌ای شکاف - گلچین برای نمایه‌سازی خودکار متون فارسی»، ص ۲۵.

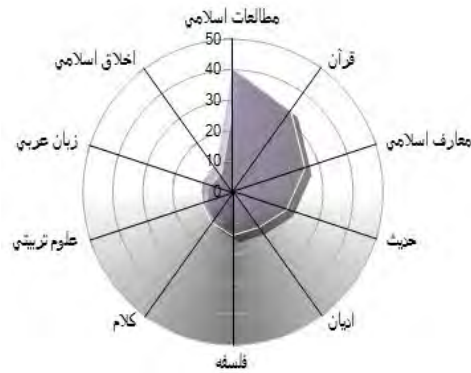
باقی مانده، تنها در یک مدرک ظاهر شده بودند. بر اساس نظر متخصص موضوعی، آستانه پایینی برای موضوعات مرتبط، فراوانی دو و بیشتر در نظر گرفته شد.

جدول ۱: اصطلاحات موضوعی مورد بررسی، حاصل از نمایه‌سازی نیمه خودکار مقالات مورد مطالعه

موضوع	فراوانی	موضوع	فراوانی	موضوع	فراوانی	موضوع	فراوانی
مطالعات اسلامی	۳۷	اسلام - تحقیق	۵	آموزش زبان	۲	آموزش و پرورش (اسلام)	۱
قرآن	۳۰	اخلاق	۳	مطالعات زنان	۲	پزشکی - کلیات	۱
معارف اسلامی	۲۳	آموزش و پرورش	۳	روان‌شناسی بالینی	۱	مدیریت مالی	۱
حدیث	۱۷	پرستاری	۳	امنیت	۱	مامایی	۱
ادیان	۱۳	زبان‌شناسی	۳	دندان‌پزشکی - کلیات	۱	شیعه	۱
فلسفه	۱۳	زبان فارسی	۳	اقتصاد اسلامی	۱	تجارت	۱
کلام	۱۱	ادبیات تطبیقی	۳	آموزش عالی و فرهنگ	۱	فرقه‌های اسلامی	۱
علوم تربیتی	۱۰	نقد ادبی	۳	عرفان	۱	مدیریت اسلامی	۱
زبان عربی	۱۰	مطالعات خانواده	۳	دفاع ملی	۱	مطالعات مردمی	۱
اخلاق اسلامی	۹	روان‌شناسی رشد	۳	فقه	۱	خاورمیانه	۱
ادبیات عربی	۸	برنامه‌ریزی درسی	۳	تاریخ اسلام	۱	پزشکی - علوم پایه	۱
الهیات	۸	ادبیات	۳	توان‌بخشی	۱	مدیریت منابع انسانی	۱
مطالعات فرهنگی	۷	ادبیات - تاریخ و نقد	۲	زنان و زایمان	۱	قرآن - تفسیر	۱
میان رشته‌ای علوم انسانی	۷	روان‌شناسی کودک و نوجوان	۲	تاریخ ایران	۱	پول و مؤسسات مالی	۱
روان‌شناسی	۵	ارتباطات	۲	سبک‌شناسی	۱	تاریخ	۱
روان‌شناسی تربیتی	۵	ادبیات فارسی	۲	مطالعات سیاسی	۱	خاورشناس	۱
فلسفه اسلامی	۵	جامعه‌شناسی	۲	تاریخ اجتماعی	۱	جمع کل موضوعات شناسایی شده	جمع کل تکرار
ترجمه	۴	حقوق عمومی	۲	اقتصاد	۱	۷۰ موضوع	۳۰۸ بار

مطابق با آن چه در جدول ۱ آمده، نمایه‌سازی نیمه خودکار و نیمه هدایت شده ۹۱ مقاله مورد بررسی نشان داد که این مقالات هفتاد موضوع اصلی را تحت پوشش قرار داده‌اند که ۳۸ مورد آن فراوانی دوه بالا داشتند و مابقی، یعنی ۳۲ مورد تنها در یک مقاله آمده بودند.

همچنین شمای کلی از سهم پرکارترین موضوعات مطرح در تولیدات مقالات حوزه صحیفه سجادیه در شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱. شمای کلی از سهم پرکارترین موضوعات مطرح در تولیدات مقالات حوزه صحیفه سجادیه

پس از بررسی جدول ۱، بر مبنای قانون یک سوم برادفورد^۱ موضوعاتی با فراوانی ۱۰ به بالا، در تحلیل نهایی لحاظ گردید. با قرار دادن آستانه شمول بر روی موضوعاتی با فراوانی ۹ به بالا، تعداد ده موضوع پربسامد در این گستره قرار گرفت که جمع کل فراوانی آن‌ها ۱۶۴ بار است که بیش از یک سوم کل فراوانی موضوعات (یعنی ۳۰۸ بار) را به خود اختصاص می‌دهند. این مقدار، از قانون یک سوم برادفورد نیز فراتر رفته و قابلیت آن را دارد که محتوای اصلی پژوهش در حوزه صحیفه سجادیه را نمایان کند.

بنا بر آن چه از تصویر ۱ حاصل شد، مطالعات اسلامی با فراوانی (۳۷)، قرآن با فراوانی (۳۰)، معارف اسلامی با فراوانی (۲۳)، حدیث با فراوانی (۱۷)، ادیان با فراوانی (۱۳)، فلسفه با فراوانی (۱۳)، کلام با فراوانی (۱۱)، علوم تربیتی با فراوانی (۱۰)، زبان عربی با فراوانی (۱۰) و اخلاق اسلامی با فراوانی (۹)، در شمار پرکارترین حوزه‌های موضوعی مطرح در تولیدات مقالات حوزه صحیفه سجادیه هستند. بنابراین، حوزه موضوعی مطالعات اسلامی با بیشترین فراوانی (۳۷) موضوع هسته شناخته شد.

۴-۲. پرسش دوم پژوهش

پراکنش وضعیت مقالات حوزه صحیفه سجادیه از لحاظ تعداد و جنسیت نویسندگان؛

۱. بر اساس قانون یک سوم یا قانون پراکنندگی برادفورد (موضوعات) را در یک حوزه علمی می‌توان به سه گروه یا ناحیه توزیع کرد: اولین ناحیه، کوچک‌ترین ناحیه (مجلات یا موضوعات هسته) و سومین ناحیه نیز بزرگ‌ترین ناحیه است. بر اساس این قاعده، در هر ناحیه به طور تقریبی یک سوم همه مقالات یا موضوعات یک حوزه علمی قرار دارند.

نوع مقالات چگونه است؟

جدول ۲. پراکنش وضعیت مقالات حوزه صحیفه سجادیه از لحاظ تعداد و جنسیت نویسندگان؛ نوع مقالات

تعداد مقالات	فراوانی	درصد فراوانی	جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی	تعداد نویسندگان	فراوانی	درصد فراوانی
انفرادی	۳۸	۴۱/۷۵	زن	۳۶	۲۵%	انفرادی	۳۸	۵۰/۶
دو نفر	۲۶	۲۸/۵۸	مرد	۱۰۸	۷۵%	دو نفر	۵۲	۲۹/۷۱
بیش از دو نفر	۲۷	۲۹/۶۸	جمع کل	۱۴۴		بیش از دو نفر	۸۵	۴۸/۵۷
جمع کل	۹۱					جمع کل	۱۷۵	

جدول ۲ نشان داد در مجموع ۱۷۵ محقق، موفق به انتشار مقاله در حوزه صحیفه سجادیه شده‌اند که در این میان، ۴۱/۷۵٪ مقالات به صورت انفرادی نوشته شده و زنان تنها در ۲۵٪ تولیدات این حوزه نقش داشته‌اند.

۴-۳. پرسش سوم پژوهش

طی سالیان گذشته در ایران چه نویسندگانی بیشترین مقالات معتبر علمی را در حوزه صحیفه سجادیه تولید کرده‌اند؟

برای پاسخ به سؤال سه، یافته‌ها در جدول ۳ نشان داده شده است:

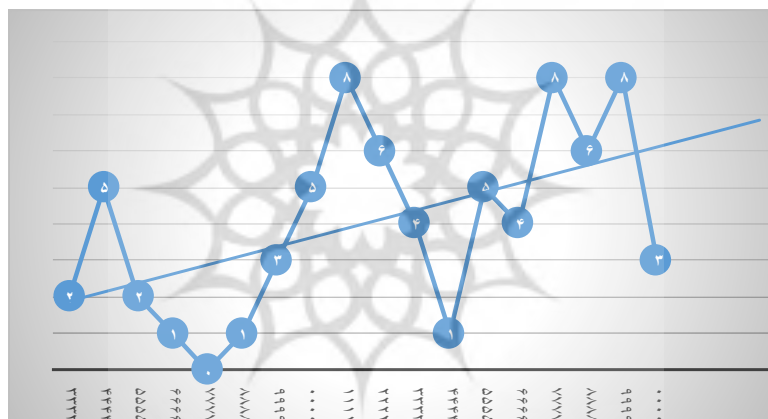
جدول ۳. معرفی ده نویسنده برتر حوزه صحیفه سجادیه

رتبه	نام نویسنده	فراوانی مقالات	درصد فراوانی	دانشگاه / مؤسسه علمی	گروه علمی	مرتبه علمی
۱	سید علی مرعشی	۳	۳/۳	دانشگاه شهید چمران اهواز	روان‌شناسی بالینی	استادیار
۲	موسی عربی	۲	۲/۲	دانشگاه شیراز	زبان و ادبیات عربی	دانشیار
۳	احمد غلامعلی	۲	۲/۲	دانشگاه قرآن و حدیث	معارف حدیث	استادیار
۴	ابراهیم میرشاه جعفری	۲	۲/۲	دانشگاه اصفهان	گروه علوم تربیتی	استاد
۵	مهدی ایزدی	۲	۲/۲	دانشگاه امام صادق (ع)	علوم قرآن و حدیث	استاد
۶	سید محمدرضا ابن‌الرسول	۲	۲/۲	دانشگاه اصفهان	زبان و ادبیات عربی	استاد
۷	نعمت‌الله بدخشان	۲	۲/۲	دانشگاه شیراز	فلسفه	استادیار
۸	نجمه حمید	۲	۲/۲	دانشگاه شهید چمران اهواز	روان‌شناسی	دانشیار
۹	علی شریفی ریگی	۲	۲/۲	دانشگاه شهید چمران اهواز	روان‌شناسی بالینی	کارشناس ارشد
۱۰	محسن دریابیگی	۲	۲/۲	سازمان تبلیغات اسلامی	فلسفه	دکتری

بر اساس جدول ۳، سید علی مرعشی، استادیار گروه روان‌شناسی بالینی دانشگاه شهید چمران اهواز با چاپ سه مقاله معتبر علمی، بیشترین سهم را در تولیدات علمی حوزه صحیفه سجادیه دارد. همچنین سه نویسنده (سید علی مرعشی، نجمه حمید، علی شریفی ریگی) از گروه روان‌شناسی بالینی دانشگاه شهید چمران اهواز در بین ده نویسنده برتر هستند.

۴-۴. پرسش چهارم پژوهش

پراکنش مقالات معتبر علمی حوزه صحیفه سجادیه در سال‌های مختلف چگونه است؟ در نمودار ۱، میزان متون علمی تولید شده در حوزه صحیفه سجادیه بر حسب تعداد مقالات منتشر شده در طی سال‌های مختلف بین سال‌های ۱۳۸۳-۱۴۰۰ ارائه می‌گردد:

نمودار ۱. فراوانی متون علمی تولید شده در حوزه صحیفه سجادیه (بر حسب سال)

یافته‌های نمودار نشان می‌دهد که به طور کلی روند تولید علمی این حوزه با گذشت زمان روند صعودی داشته است. تنها در سال ۱۳۸۷ هیچ تولید علمی انجام نشده است. بیشترین تولیدات علمی مربوط به سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۱ با انتشار هشت مقاله است.

۴-۵. پرسش پنجم پژوهش

کدام مجلات بیشترین تعداد مقالات معتبر علمی در حوزه صحیفه سجادیه را چاپ کرده‌اند؟

در جدول ۴ مجلاتی که بیشترین تعداد مقاله را در حوزه صحیفه سجادیه چاپ کرده‌اند، معرفی شده است:

جدول ۴. مجلات برتر حوزه صحیفه سجادیه (برحسب تعداد مقاله)

رتبه	عنوان	تعداد مقالات	درصد فراوانی	ضریب تأثیر	استادهای تجمعی	کیفیت در موضوع سطح میانی	نیم عمر استاداها به مجله	نیم عمر استاداها در مجله	وابستگی سازمانی
۱	اندیشه دینی	۷	۷/۶۹	۰/۰۳۶	۷۳	علوم انسانی (۴Q)	۱۰<	۷/۳	دانشگاه شیراز
۲	معرفت	۵	۵/۴۹	۰/۱۱۶	۹۶	علوم انسانی (۲Q)	۸/۴	۷/۸	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
۳	ادب عربی	۴	۴/۴	۰/۱۰۵	۴۳	علوم انسانی (۳Q)	۵/۵	۰	دانشگاه تهران
۴	پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی	۳	۳/۳	۰/۷۲۰	۴۴	علوم اجتماعی (۱Q)، علوم انسانی (۱Q)	۴/۳	۵/۷	دانشگاه علامه طباطبائی
۵	بصیرت و تربیت اسلامی	۳	۳/۳	۰/۱۲۲	۳۳	علوم انسانی (۴Q)	۴/۴	۰	ناجا
۶	عقل و دین	۳	۳/۳	۰	۴	علوم انسانی (تعیین نشده)	۶	۶	مؤسسه دین پژوهی علوی
۷	مطالعات قرآنی	۳	۳/۳	۰/۱۲۱	۴۳	علوم انسانی (۲Q)	۵/۳	۶/۲	دانشگاه آزاد اسلامی واحد چیرفت

براساس جدول ۴ مجله اندیشه دینی دانشگاه شیراز با چاپ هفت اثر، سهم ۷/۶۹٪ چاپ مقالات را به دست آورده و رتبه اول را کسب نمود و بالاترین نیم عمر استاداها به نشریه (۱۰<) را به خود اختصاص داد.

در بین مجلات برتر حوزه صحیفه سجادیه تنها مجله پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی دانشگاه علامه طباطبائی موفق به کسب ۱Q شده است و بالاترین ضریب تأثیر را بین مجلات به خود اختصاص داده است.

مجله معرفت بالاترین استناد تجمعی (۹۶) و بالاترین نیم عمر استاداها در نشریه (۷/۸) را در

جدول ۴ به خود اختصاص داد. بدیهی است که وقتی مقاله‌های یک مجله ارزش خود را برای ارجاع زود از دست بدهند (مقاله‌ها سطحی باشند و سریع بی ارزش شوند)، تنها به مقاله‌های جدید مجله ارجاع داده می‌شود. این موضوع باعث می‌شود نیمه عمر ارجاعات به مجله کاهش یابد. بنابراین، هرچه نیمه عمر ارجاعات به مجله بیشتر باشد، نشان می‌دهد که ارزش مقاله‌های مجله در طول زمان بیشتر حفظ شده و هنوز به آن‌ها ارجاع داده می‌شود. در مجموع، هرچه نیمه عمر ارجاعات به / در یک مجله بیشتر باشد، ارزش مجله در ارزیابی مجلات بیشتر است.

۴-۶. پرسش ششم پژوهش

کدام مراکز علمی کشور دارای بیشترین مقالات معتبر علمی در حوزه صحیفه سجاده هستند؟ جدول ۵ دانشگاه‌هایی که بیشترین تعداد مقاله را در حوزه صحیفه سجاده چاپ کرده‌اند، معرفی کرده است:

جدول ۵. دانشگاه‌های برتر تولیدات علمی در حیطه صحیفه سجاده

رتبه	دانشگاه	نوع	فراوانی مقالات	درصد فراوانی مقالات	رتبه بندی پژوهشی دانشگاه در isc	رتبه دانشگاه براساس شاخص های پژوهشی					
						آموزش	پژوهش	فناوری و نوآوری	فعالیت بین المللی	انگاداری اقتصادی	خدمات اجتماعی، زیرساخت و تسهیلات
۱	دانشگاه اصفهان	دولتی	۹	۹/۸۹	۱۵_۱	۴	۱۱	۳۹	۱۷	۱۹	۴
۲	دانشگاه شیراز	دولتی	۷	۷/۶۹	۱۵_۱	۷	۵	۱۹	۷	۶	۳
۳	دانشگاه علامه طباطبایی	دولتی	۶	۶/۵۹	۱۵_۱	۱۵	۱۶	۳۵	۲۱	۱۰	۱۰
۴	دانشگاه تهران	دولتی	۴	۴/۴	۱۵_۱	۱	۱	۱	۱	۷	۱
۵	دانشگاه قم	دولتی	۳	۳/۳	۴۵_۳۱	۵۳	۴۳	۲۰	۲۲	۳۳	۳۴
۶	دانشگاه فردوسی مشهد	دولتی	۳	۳/۳	۱۵_۱	۵	۴	۲	۲	۴	۵
۷	دانشگاه شهید چمران اهواز	دولتی	۳	۳/۳	۱۵_۱	۱۳	۲۲	۲۴	۲۹	۹	۷
۸	دانشگاه قرآن و حدیث	دولتی	۳	۳/۳	۱	-	-	-	-	-	-

۱. عدم حضور دانشگاه‌هایی که با وجود تکمیل پرسش نامه، در فهرست منتشر شده رتبه بندی آی.اس.سی. حضور ندارند، براساس تصمیم کمیته تخصصی مشترک رتبه بندی بر مبنای سیاست گذاری وزارت عتف بوده است.

یافته‌های حاصل از جدول ۵ نشان می‌دهد که دانشگاه اصفهان با نه مقاله و کسب سهم ۹/۸۹٪ از تولیدات علمی این حوزه، جایگاه نخست را کسب کرد و دانشگاه شیراز، علامه طباطبایی و تهران به ترتیب با تولید هفت، شش و چهار مقاله در جایگاه دوم تا چهارم جای گرفتند.

همچنین جدول ۴ نشان داد که دانشگاه‌های برتر حوزه صحیفه پژوهی جز مراکز برتر پژوهشی بر اساس شاخص‌های عملکرد رتبه‌بندی پژوهشی دانشگاه‌ها در پایگاه استنادی جهان اسلام مبتنی بر شش شاخص آموزش، پژوهش، فناوری و نوآوری، فعالیت بین‌المللی، اثرگذاری اقتصادی و خدمات اجتماعی، زیرساخت و تسهیلات در رتبه‌بندی آی.اس.سی هستند.

دانشگاه تهران در تمامی شاخص‌های آموزش، پژوهش، فناوری و نوآوری، فعالیت بین‌المللی (تعداد مشارکت بین‌المللی دانشگاه در تولید مقاله)، خدمات اجتماعی، زیرساخت و تسهیلات؛ رتبه اول و بالاترین امتیاز را بین برترین دانشگاه‌های حوزه صحیفه پژوهی کسب کرد، اما بالاترین رتبه شاخص اثرگذاری اقتصادی، به دانشگاه فردوسی مشهد تعلق گرفت.

۵. نتیجه‌گیری

اگر بخواهیم نگاهی برون‌دینی درباره صحیفه سجدیه داشته باشیم، باید سخن چیتیک را شاهد بیاوریم که می‌گوید:

وقتی صحیفه مقابل مان است، یکی از تابناک‌ترین آثار معنوی اسلام را در پیش رو داریم که مملو از حس مهربانی، رحمت و عظمت خداست و ناچیزی فوق‌العاده آدمی را در برابر خالقش به تصویر می‌کشد. ما در صحیفه معنویت یا آن بخش از دین اسلام را می‌بینیم که به روابط درونی انسان با خدا می‌پردازد که به جهانی‌ترین و فراگیرترین زبان‌ها اشتیاق ناتمام روح برای کمال را بیان کرده است.^۱

صحیفه سجدیه کامله، مجموعه‌ای از ۷۵ دعا و نیایش بوده است که امام چهارم شیعیان حضرت سجاد علیه السلام املا نموده و پسرانش امام باقر علیه السلام و برادرش زید بن علی آن را در دو نسخه نوشته‌اند.

۱. «نگرشی به کتاب صحیفه سجدیه»، ص ۹۳.

امام چهارم شیعیان حضرت سجاد علیه السلام بسیاری از معارف دینی و موضوعاتی مثل خداشناسی، جهان‌شناسی، انسان‌شناسی و مباحث عالم غیب، فرشتگان، رسالت انبیا، جایگاه پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام، امامت، فضایل و رذایل اخلاقی، گرامی‌داشت اعیاد، مسائل اجتماعی و اقتصادی، اشارات تاریخی، نعمت‌های مختلف خداوند، آداب دعا، تلاوت، ذکر، نماز و عبادت را در دعا‌های خود بیان می‌کند.^۱

با توجه به اهمیت محتوایی صحیفه سجادیه و لزوم انس بیشتر و برای ترویج جهانی معارف آن، پژوهش حاضر به بررسی مقالات معتبر علمی منتشره در حوزه صحیفه سجادیه پرداخته است تا دید روشنی درباره مطالعات صورت گرفته در ایران ارائه شود. از آن‌جا که تولید علم در وهله نخست در مقاله‌های علمی تجلی می‌یابد و ترویج آن از طریق مجلات علمی انجام می‌پذیرد، لذا مجلات علمی نخستین منابعی هستند که پیشرفت‌های علمی را منعکس می‌کنند. یافته‌های پژوهش نشان داد تعداد مقالات معتبری که درباره صحیفه سجادیه در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام نمایه شده محدود به ۹۱ عنوان مقاله است که از سوی ۱۷۵ محقق نوشته شده است و بیش از نیمی از آثار منتشره به صورت انفرادی است و همسو با نتایج تحقیق حسینی نسب و همکاران - که در آن نشان داده شد اکثر مقالات حوزه علوم قرآنی دارای یک نویسنده است - این نکته درباره صحیفه سجادیه هم صدق می‌کند.^۲

از نظر جنسیت نویسندگان ۷۵٪ مقالات توسط مردان نوشته شده‌اند. بنابراین، همسوبا نتایج همه پژوهش‌های انجام شده در داخل و خارج از کشور - که در پیشینه‌های پژوهش نیز آمده است - حضور کم‌رنگ نویسندگان زن در تدوین مقالات در مجلات معتبر تأیید شد.^۳ مطابق شکل ۱، بر مبنای قانون یک سوم برادفورد، حوزه موضوعی مطالعات اسلامی با بیشترین فراوانی (۳۷) موضوع هسته حوزه صحیفه پژوهی شناخته شد.

به ترتیب موضوعات، قرآنی، معارف اسلامی، حدیث، ادیان، فلسفه، کلام، علوم تربیتی، زبان عربی و اخلاق اسلامی، جز پرکارترین حوزه‌های موضوعی مطرح در تولیدات مقالات حوزه صحیفه سجادیه شناخته شدند. بنابراین، پژوهش حاضر همچون محمدی مزرعه

۱. آشنایی با صحیفه سجادیه، ص ۲۷.

۲. «تحلیل موضوعی مقالات علمی پژوهشی حوزه علوم قرآن؛ نشر یافته بین سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰»، ص ۱۴۱.

۳. «تحلیل ساختاری مقالات مجلات منتشر شده در حوزه مدیریت دانش نمایه شده در پایگاه استنادی جهان

اسلام (ISC)»، ص ۱۸.

شاهی و قصابیان وجود بالای واژگان قرآن و حدیث در حوزه صحیفه پژوهی را نشان داد.^۱ بنابراین، این نتیجه حاصل شد که محققان نگاه‌شان به حوزه صحیفه پژوهی به میزان بالا از زاویه مباحث قرآنی و حدیثی است. حافظیان توجه بیشتر دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه و نشریات پژوهشی را به صحیفه پژوهی ضروری دانست.^۲

نتایج پژوهش نشان داد که به طور کلی روند تولید علمی این حوزه با گذشت زمان روند صعودی داشته است. تنها در سال ۱۳۸۷ تعداد مقالات صفر است و تولید علمی معتبری برای نمایه شدن در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام انجام نشده است. بیشترین تولیدات علمی مربوط به سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۱ با انتشار هشت مقاله است.

بر اساس جدول ۳، سید علی مرعشی استاد یار گروه روان‌شناسی بالینی دانشگاه شهید چمران اهواز نویسنده برتر با چاپ سه مقاله شناخته شد و در بین محققان پرکار حوزه صحیفه پژوهی، سه نفر از گروه روان‌شناسی بالینی دانشگاه شهید چمران اهواز هستند. بنابراین، این نتیجه حاصل شد که در این گروه آموزشی صحیفه پژوهی از موضوعات تحقیقاتی مورد علاقه است.

احتشامی نیا راهنمایی پژوهش‌گران حوزه صحیفه سجدیه را ضرورت دانست.^۳ از این رو در مقاله حاضر به منظور اطلاع‌رسانی به محققین حوزه صحیفه پژوهی به ارائه اطلاعات از عملکرد استنادی مجلات برتر حوزه صحیفه پژوهی می‌تواند به محققین هر حوزه در چاپ مقالات خود یاری رساند.

بر اساس جدول ۴ مجله اندیشه دینی دانشگاه شیراز با چاپ ۷ هفت‌شتر سهم ۷/۶۹٪ چاپ مقالات را به دست آورده و رتبه اول را کسب نمود و بالاترین نیم‌عمر استنادها به نشریه (< ۱۰) را به خود اختصاص داد. در بین مجلات برتر حوزه صحیفه سجدیه تنها مجله پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی دانشگاه علامه طباطبایی موفق به کسب رتبه ۱۹ شده است و بالاترین ضریب تأثیر را بین مجلات به خود اختصاص داده است.

مجله معرفت بالاترین استناد تجمعی (۹۶) و بالاترین نیم‌عمر استنادها در نشریه (۷/۸) را در جدول ۴ به خود اختصاص داد و دانشگاه اصفهان با تولید ۸ مقاله جز برترین‌های حوزه

۱. «تحلیل موضوعی پژوهش‌های علوم اسلامی در نشریات فارسی ایران»، ص ۷.

۲. «سیرنگارش‌ها در حوزه صحیفه پژوهی و بایسته‌های جدید»، ص ۱۴۰.

۳. «بایسته‌های پژوهشی درون‌مایه صحیفه سجدیه»، ص ۱۴۱.

صحیفه پژوهی شناخته شد.

یافته‌ها نشان داد زبان اکثر مقالات منتشر شده، فارسی است (۹/۹۸٪) و تمامی نویسندگان، مجلات و دانشگاه‌های برترین حوزه ایرانی هستند. بنابراین مشخص کرد ایران در بین کشورهای خاورمیانه در حوزه تولیدات علمی صحیفه پژوهی اول است و بخش اعظم تولیدات علمی به ایرانیان اختصاص دارد. یافته‌های جدول ۵ نشان داد که بین دانشگاه‌های برتر حوزه صحیفه پژوهی، دانشگاه تهران رتبه اول پنج شاخص آموزش، پژوهش، فناوری و نوآوری، همکاری بین‌المللی و خدمات اجتماعی، زیرساخت و تسهیلات را کسب کرده است. سخن، این که بررسی داده‌ها و نتایج از این دست می‌تواند برای صاحب‌نظران این حوزه به عنوان داده‌های اولیه در جهت ایجاد تغییر و تحول و رویکردهای جدید در انجام پژوهش‌ها به کارگرفته شود. در ادامه براساس یافته‌ها پیشنهادهای زیرارائه می‌شود:

۱. در مجموع، یافته‌های پژوهش بیان‌گران است که در حوزه صحیفه پژوهی مقالاتی که در پایگاه استنادی معتبر آی.اس.سی. نمایه شده باشند، بسیار اندک است (۹۱ مقاله) و تولیدات علمی این حوزه به میزانی از بلوغ نرسیده است که بتوان مطابق یافته‌های این پژوهش آن را جامع دانست. توجه بیشتر محققان برای چاپ اثر در این حوزه ضرورت امروز است. از این رو، پیشنهاد می‌گردد دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه و نشریات پژوهشی راهکارهای لازم را برای بالا رفتن آمار تحقیقات مربوطه به صحیفه پژوهی در نظر گیرند.
۲. با توجه به اهمیت شاخص کارگروهی و کم بودن سطح همکاری بین‌المللی در تدوین مقالات صحیفه پژوهی، پیشنهاد می‌شود همکاری‌های جهانی از سوی مراکز بین‌المللی اسلامی از جمله جامعه المصطفی بیشتر حمایت شود.
۳. حضور پایین محققان زن در تولیدات علمی صحیفه پژوهی، ضرورت توجه هر چه بیشتر مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران کشور را برای شناسایی و تربیت طلاب زن در حوزه صحیفه پژوهی خاطر نشان کرد.
۴. این گونه پژوهش‌ها در ردیف کارهای بنیاد بین‌المللی صحیفه سجاده - که تلاش‌های نیکویی در این زمینه آغاز کرده - قرار گیرد.

کتابنامه

- آشنایی با پایگاه استنادی علوم جهان اسلام ISC، جعفر مهران، مریم فرمانی، شیراز: تخت جمشید، ۱۳۹۲ ش.
- آشنایی با صحیفه سجادیه، محمد سالمی، اهواز: انتشارات خوزستان، ۱۳۹۲ ش.
- فرهنگ‌نامه موضوعی صحیفه سجادیه، احمد سجادی، اصفهان: حوزه علمیه اصفهان، مرکز تحقیقات رایانه‌ای، ۱۳۹۲ ش.
- فهرستگان نسخه‌های خطی‌های ایران (فنا)، مصطفی درایتی، تهران: کتابخانه ملی ایران، ۱۳۹۱ ش.
- فهرستواره دست‌نوشته‌های ایران (دنا)، مصطفی درایتی، ویراست دوم، مشهد: الجواد توس، ۱۳۹۸ ش.
- مصباح الفقاهة فی المعاملات، ابوالقاسم خوبی، تقریر: محمد علی توحیدی. قم: وجدانی، (افست از چاپ حیدریه نجف ۱۳۷۴ق).
- «اجازات روایی صحیفه سجادیه در قرن یازدهم»، سید جعفر حسینی اشکوری، مطالعات قرآن و حدیث سفینه، ۱۳۸۴، ش ۳ (۹)، ص ۱۱۹ - ۱۴۲.
- «ارزشیابی ضریب تأثیرگذاری مجله‌های بین‌المللی ایران»، کیوان صالحی؛ علی‌رضا نوروزی، اطلاع‌شناسی، ۱۳۸۵، شماره ۱۱ و ۱۲، ص ۱۶۹ - ۱۸۰.
- «بایسته‌های پژوهشی درون‌مایه صحیفه سجادیه»، محسن احتشامی‌نیا، مطالعات قرآن و حدیث سفینه، ۱۳۸۴، ش ۹ (۶)، ص ۱۴۳ - ۱۴۸.
- «بررسی تحلیلی انتشارات علمی تولید شده در حوزه اسلام پایگاه Web of science»، رضا کریمی، مطالعات قرآن و حدیث سفینه، ۱۳۸۹، ش ۷ (۲۸)، ص ۱۲۸ - ۱۵۰.
- «بررسی و تحلیل تولید علم در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) بین سال‌های ۱۳۹۴ - ۱۳۸۴ (مطالعه موردی: خاورمیانه و غرب آسیا)»، سعیده امام دوست؛ موژان معارف، پژوهش ملل، ۱۳۹۶، ش ۲ (۱۶)، ص ۵۵ - ۶۶.
- «تحلیل استنادی مقالات اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰»، مهستی دهقانی‌زاده؛ محسن حاجی‌زین‌العابدینی؛ محمد حسن زاده، پژوهش‌نامه علم سنجی، ۱۳۹۵، ش ۲ (۳)، ص ۹۹ - ۱۱۱.

- «تحلیل ساختاری مقالات مجلات منتشر شده در حوزه مدیریت دانش نمایه شده در پایگاه استنادی جهان اسلام (ISC)»، عباس دولانی؛ نازیه خان اغلان؛ معصومه کربلا آقایی کامران، تعامل انسان و اطلاعات، ۱۳۹۹، ش ۷ (۳)، ص ۱۸-۳۰.
- «تحلیل موضوعی پژوهش‌های علوم اسلامی در نشریات فارسی ایران»، مجتبی محمدی مزرعه شاهی؛ اعظم قصابیان، پژوهش‌نامه علوم انسانی اسلامی، ۱۳۹۹، ش ۷ (۱۳)، ص ۷-۲۸.
- «تحلیل موضوعی مقالات علمی پژوهشی حوزه علوم قرآن؛ نشر یافته بین سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰»، اعظم حسینی نسب؛ مهدی محمدی؛ عبدالحسین طالعی، دوفصلنامه کتاب قیم، ۱۳۹۵، ش ۶ (۱۵)، ص ۱۴۱-۱۶۸.
- «ترسیم ساختار دانش در پژوهش‌های عرفانی: تحلیل هم‌واژگانی»، سهیلا فرهنگی؛ علی اکبر خاصه؛ آرزو ابراهیمی دینانی، ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی، ۱۳۹۷، ش ۱۴ (۵۱)، ص ۲۰۷-۲۳۹.
- «تفسیر و تحلیل واژگان تربیتی در صحیفه سجادیه»، برزو مولایی پاره؛ ناصر محمدی؛ زبیده سارلی، تحقیقات جدید در علوم انسانی، تابستان ۱۳۹۶، ش ۱، ص ۳۳-۷۴.
- «سنجش میزان همبستگی خوداستنادی مجله با ضریب تأثیر در نشریات علمی حوزه علوم فنی و مهندسی منتشر شده در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ بر اساس گزارش‌های استنادی نشریات فارسی پایگاه استنادی علوم جهان اسلام»، جعفر مهرداد؛ مرضیه گل تاجی، تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۱۳۸۹، ش ۴۴ (۱)، ص ۲۷-۵۰.
- «سه ریاض در شرح صحیفه سجادیه»، باقر قربانی زرین، مطالعات قرآن و حدیث سفینه، ۱۳۸۴، ش ۲ (۶)، ص ۱۱۶-۱۲۹.
- «سه نکته در باره صحیفه سجادیه»، مرتضی روحانی طلوع، مطالعات قرآن و حدیث سفینه، ۱۳۸۴، ش ۳ (۹)، ص ۱۶۹-۱۷۱.
- «سیرنگارش‌ها در حوزه صحیفه پژوهی و بایسته‌های جدید»، ابوالفضل حافظیان، مطالعات قرآن و حدیث سفینه، ۱۳۸۴، ش ۲ (۸)، ص ۱۴۰-۱۶۴.
- «صحیفه سجادیه و مضامین آن از دیدگاه عالمان شیعه قرن یازدهم تا چهاردهم»، محمدمهدی سلمان پور، سفینه، ۱۴۰۰، ش ۱۸ (۷۰)، ص ۴۹-۷۳.
- «صحیفه سجادیه و مضامین آن از دیدگاه عالمان قرن یازدهم تا چهاردهم»، مطالعات قرآن و حدیث سفینه، ۱۴۰۰، ش ۱۸ (۷۰)، ص ۴۹-۷۳.

«طراحی و پیاده‌سازی نمایه‌سازی استنادی در سطح مقالات و نشریات علمی و پژوهشی»، بهنام رفیعی مهر، طرح پژوهشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۵ ش. گامی دیگر در آستان صحیفه»، حمید سلیم گندمی، مطالعات قرآن و حدیث سفینه، ۱۳۸۴، ش ۳ (۹)، ص ۹۷-۱۱۷.

«مدل دو مرحله‌ای شکاف- گلچین برای نمایه‌سازی خودکار متون فارسی»، محمد توکلی‌زاده راوری، تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۳۹۴، ش ۲۱ (۱)، ص ۱۳-۴۰.

«مقدمه بر صحیفه سجادیه»، محمد مهدی خرسان، ترجمه: عبدالحسین طالعی، ۱۳۹۵ ش، سایت (<https://www.cgie.org.ir>).

«نگرشی به کتاب صحیفه سجادیه»، ویلیام چیتیک، ترجمه: حسین پورقاسمیان، مطالعات قرآن و حدیث سفینه، ۱۳۸۴، ش ۲ (۶)، ص ۹۳-۱۰۷.

Doing a Literature Review in Health and Social Care [electronic Resour, Aveyard, H, United Kingdom: Open University Press, 2010.

Twelver shia as a Minority in India Howarth, Toby M., Newyork: Routledge, 2005

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی